

ATTILA'NIN OĞLU DENGİZİK'İN DEVLETİ İHYA MÜCADELESİ

Ali Ahmetbeyoğlu*

Özet

Avrupa Hun Devleti Attila'nın ölümünden sonra parçalanma ve çöküş sürecine girdi. Bunda en önemli faktör Attila gibi karizmatik ve güçlü bir liderin yerinin doldurulamayarak merkezi otoritenin zayıflaması idi. Attila'dan sonra Hun tahtına geçen büyük oğlu İlek'in Gepidlerle yapılan savaşta ölmesi üzerine, hususiyetleri bakımından babası Attila'ya en çok benzeyen büyük oğlu Dengizik ile küçük oğlu İnek kendilerine bağlı kuvvetlerle Karadeniz'in kuzeyine çekildiler. Doğu Roma'ya karşı takip edilecek siyaset konusunda iki kardeşin ihtilafa düşerek ayrılmalarından sonra Dengizik, Doğu Roma ile mücadele etmek için Aşağı Tuna ile Kıpçak bozkırı arasındaki Hun boylarından bir ordu teşkil etti. 467 yılından 469 yılına kadar Moesia Bölgesi'nde Doğu Roma'ya karşı kahramanca savaştı. Anagastes'in tuzağına düşen Hun ordusu mağlup oldu, Dengizik ise savaş meydanında öldürüldü. Kesilen başı İstanbul'a getirilerek halka teşhir edildi. Dengizik ile birlikte Hun Devleti de tamamen ortadan kalkmış oldu.

Anahtar Kelimeler: *Avrupa Hun Devleti, Attila, Doğu Roma, Ogur Türkleri, Gepidler.*

Abstract

The struggle of Dengizik, Son of Attila, to Revive the State

After the death of Attila; European Hun State got into disintegration and downfall process. The most crucial factor in this malposition was the weakening of the central administration as a result of the absence of Attila who was a charismatic and powerful leader. After the death of leader and Attila's son İlek in the the war against Gepits, elder son Dengizik who uses to resemble his father utmost and his brother Dengizik drew back to Black Sea. After the separation of these two brothers on the policy to followed against East Roman, Dengizik, to deal against East Roman set up an army from the Hun clans between Danube and Kipchack regions. From 467 to 469, he battled bravely against East Roman in Moesia region. Hun army was beaten by the ambush of Anagastes and Dengizik was killed in the battlefield. He was beheaded and his head was displayed in public in Istanbul. With Dengizik, Hun State was completely abolished.

Keywords: *European Hun State, Attila, East Roman, Ogur Turks, Gepits.*

Birçok kavmi hâkimiyet altına alan, Doğu-Batı Roma devletlerini baskı altında tutan ve vergiye bağlayan Avrupa Hun Hükümdarı Attila; öldüğü zaman arkasında sınırları tam olarak tespit edilemeyen fakat bir taraftan Atlas Okyanusu üzerindeki adalara, diğer taraftan İran'a belki de Altaylara kadar

---

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, aliahmetbeyoglu@gmail.com

uzanan büyük bir devlet bıraktı¹. Zaten başlangıçtan beri Hunların hareket sahaları kendi hayat şartlarına da uygun Doğu Avrupa'daki bozkırlar oldu. Nitekim Hunların batı istikametindeki ilerlemeleri Balkaş Gölü'nün güneyinden Sogdiana Bölgesi'ne, oradan Kafkasya önlerine ve Don-İtil (Volga) nehirlerinin aşağı mecralarına doğru idi². Buradan Orta Tuna merkezli Hun genişlemesi; Ukrayna'nın bütün güney bölgesi, akabinde Don-İtil arasındaki düzlük, kuzeyde Saratov ve Kuybişev'e kadar uzanan, güneyde ise Don Nehri'nin aşağı kısmı, İtil ve Kafkaslar tarafından kesilen açık, otlu Avrupa bozkırlarını kapsadı³. İklimin kurak olması dolayısıyla büyük çapta ormanları olmayan fakat otlu ve hayvan yetiştirmeye müsait, Mançurya'dan Karpatlara kadar uzanan bu bozkır sahası iki mntıkaya ayrılırdı. Biri toprakları mümbit, ikincisi ise kumlu olan sahaydı. Hunların merkezi durumundaki Macar ovası, Karpatlar bölgesindeki bozkırların kalbi durumundaydı. Bu stratejik ve verimli topraklar Hunların kısa sürede büyük, zengin bir devlet vücuda getirmelerini kolaylařtırdı⁴.

Attila'nın ölümünden sonra koskoca devlet parçalanma ve çökme sürecine girdi. Bunun en büyük sebebi ise Attila gibi karizmatik bir liderden sonra, onun yerinin doldurulamayarak merkezî otoritenin zayıflaması idi. Ayrıca Attila'nın devletin idarî sisteminde gerçekteşiği yeni yapılanma da önemli bir faktör olmuştur. Nitekim kabileler konfederasyonu ve kan bağı, akrabalık üzerine kurulu ilk dönemin aksine; Attila'nın iktidarında kabilelerin, boyların gücü kırılmış, akrabalığı esas alan yapılanmaya müsaade edilmemiş ve kabile beyleri merkezden uzaklařtırılmışlardır⁵. Avrupa'da hâkimiyet altına alınan kavimlere ise vergi vermek, ihtiyaç anında belirli sayıda asker göndermek gibi mükellefiyetleri yerine getirmeleri şartıyla iç işlerinde serbestlik tanınmış, fakat Doğu ve Batı Roma başta olmak üzere başka devletlerle münasebet tesis etmelerine izin verilmemiştir. Ayrıca tâbi kralların bazıları ile yabancı uyruklu birtakım insanlar ise Hun başkentinde Atilla'nın hizmetine alınmış, çeşitli makam ve mevkilerde görevlendirilmişlerdir. Farklı

¹ Mommsen 1906, s.539; Altheim 1959, s.4 vd.; Rásonyi 1971, s.69.

² Altheim 1959, s.101.

³ Czegledy 1969, s.1.

⁴ Rásonyi 1938, s.2; Altheim 1959, s.103 vd.

⁵ Attila'nın Türk asıllılar başta olmak üzere bazı kabilelerin nüfuzlarını arttırmalarına müsaade etmeyip beyleri merkezden uzaklaştırmasının temel sebebi büyük ihtimalle, daha önceleri Amilsurlar, İtumarlar, Tonesurlar ve Boiscler gibi kabilelerin Doğu Roma ile münasebet kurup isyana teşebbüs etmiş olmalarından dolayı bundan sonra böyle hareketlere mani olmak içindi. Nitekim Doğu Roma ile yapılan antlaşmalarda buna özellikle dikkat etmiş ve herkese ibret olsun diye de Hun hükümdar soyundan olup İstanbul'a kağan ve kendisine iade edilen Mama ile Attacam'ı Margus'da idam ettirmiştir. *Priskos*, Priskos'un eseri için bk. Ahmetbeyoğlu 1995, s.23; Jordanes, s.90; Harmatta 1951, s.137; Ahmetbeyoğlu 2001, s.60-62.

kavimlerden gelen bu kişiler Attila'nın diplomatik işlerini yerine getirmişler, ÷lkeye gelen yabancı elçilik heyetleri ile müzakerelerde bulunmuşlar, Attila'nın elçisi olarak İstanbul başta olmak üzere yabancı başkentlere gitmişler, tâbi kavimler arasındaki nizamı sağlamışlar, vergi toplamışlar, ticareti ve ÷lkenin gıda ihtiyacının karşılanmasını organize etmişler, Attila'nın şahsi korumasını sağlamışlardır. Hun hiyerarşisinde belirli yeri, nüfuzu ve gücü olan bu kişiler ayrıca muayyen günlerde Attila'ya silahlı olarak eşlik etmişler, Attila'nın huzuruna direk çıkma ve görüşme hakkına sahip olmuşlar, Attila'nın oğulları yanında veya müstakil olarak sorumluluklarına verilen belirli bölgenin idaresini üstlenmişler, sefer zamanlarında emirleri altına verilen kıtaları ile asker göndermekle yükümlü tâbi kavimlerin kuvvetlerine kumandanlık etmişlerdir. Boyların nüfuzunu kıran Attila, hâkimiyet altına aldığı yabancı kavimlerden seçtiği bu insanlarla, yeni bir düzen ve şekle soktuğu devlette kendisine sadakatle hizmet eden, geleceklere yalnız kendisine bağlı olan aristokratik bir zümre teşkil etmiştir⁶.

Nitekim tespit edilebildiği kadarıyla yüksek Hun bürokrasisinin tepesinde menşeleri tam olarak bilinmeyen iki kardeş Onegesius ile Scotta(s) bulunmaktaydı. İsimlerine bakılırsa Pontus çevresinden Helenleşmiş barbarlardan geliyor olabilirlerdi. Yunanca, Lâtin ve Hunca'yı çok iyi bilen Onegesius, Attila'dan sonra en büyük makama sahipti. Bir ölçüde büyük vezir (Osmanlı Devleti'ndeki Sadrazam) idi. Attila'nın büyük oğlu İlek ile birlikte Hun Devleti'nin batı kanadından mesuldü. Maiyetinde, esirlikten kurtulmuş olan Yunan ve Lâtin asıllı kişiler bulunmaktaydı. Sulh zamanlarında Hun ordusu onun komutası altında bulunurdu. Attila'nın en muteber adamlarından birisiydi. Komutan ve diplomat olarak büyük kabiliyetleri vardı. Romalılarla olan problemleri çözmeye önemli roller oynadı⁷. Kardeşi Scotta ise Attila'nın çok yakın dostu olmakla ün kazanmıştı. Gerçekten de Attila onu daha 442-443 yıllarında Doğu Roma'ya kaçmış olan kaçakların iadesini temin etmek ve aradaki meseleleri çözmek için İstanbul'a göndermişti. Bu belki de Tuna Bölgesi'nde vezir idi⁸. Yine Tuna'daki yönetim biriminde Attila'nın önemli adamlarından birisi olan Berichus bulunuyordu. Geldiği yer bilinmemektedir.

---

⁶ Bóna 1991, s.61-71; Harmatta 1951, s.142 vd.; Thompson 1948, s.177 vd.; Altheim 1952, s.131 vd.,158 vd.; Reynolds and Lopez 1946, s.48-53; Szász 1943, s.368 vd., 389 vd.

⁷ Attila'nın ölümünden sonra büyük oğlu İlek, Onegesius'un desteğiyle tahta geçti. Hunların dağılmasından sonra Onegesius'un adına son olarak Ren Nehri kıyısında Galler'de rastlandı. Bu, onun adının bir lâtin kaynağında görüldüğü tek durumdur. Troyes'li Başpiskopos Lupus'un biyografisinde onun adı Hunigasius adı altında Attila'nın tercümanı olarak geçmektedir. Priskos'da geçen Onegesius şekli, Hunigis(ios)'un aynı çağdaki Grekçe söylenişi olabilir.

⁸ Bóna 1991, s.63.

Ayrıca Attila'nın amcası Aybars ve Attila ile ittifak yapmış Doğu Germen menşeli Laudarik (Laudaricus) bulunmakta idi⁹.

Bunların yanında Edekon ve Ardarik de dikkat çekmektedir. Edekon Skir asıllı ve Attila'nın saray muhafızlarının kumandanıydı. Attila tarafından elçilik vazifesiyle İstanbul'a gönderilmişti. Burada Attila'ya suikast işine karışmış, daha sonra Attila'ya her şeyi itiraf etmişti¹⁰. Ardarik ise Hun hâkimiyetini kabul etmiş olan Gepidlerin Kralı idi. Savaş anında askerleriyle birlikte savaşa katılırdı. Attila'ya sadakati nedeniyle, onun değer verdiği adamları arasında yer alırdı. Hatta Attila'nın yaptığı görüşmelere bile katılırdı¹¹. Hun sarayında Attila'nın kâtipliğini yapan Rusticius'la, tercümanlık görevi bulunan Pannonialı Constantiolus da mevcut idi¹². Ayrıca Attila'nın yanında bulunan ve mühim bir mevkii olan kişilerden birisi de Orestes idi. Büyük çiftlik sahibi bir âileye mensûp olan Savalı Orestes, babası Tatulus'un ismine bakılırsa Noricum'dan geliyordu. Orestes'in karısı da evvelce Noricum'a ait olan Poetovio'dan, daha az asil olmayan bir ailedendi. Kayınpederi Romulus Comes, Priskos'a göre, tecrübeli bir diplomattı. Tatulus'un çiftliği Sava ve Noricum sınırında bir yerdedi. Sahiplerini 445 veya 446 yılında Attila hâkimiyeti altına aldı. Bundan sonra yerlerinden sürülmedi ve tecrit edilmedi. Yunanca konuşan Orestes'in Attila'ya isteyerek mi yoksa emirle mi bağlandığı bilinmemekte ise de, Orestes'e ilk defa 449'da İstanbul'da Skir Edekon ile birlikte elçi olarak bulunurken tesadüf edildi. Orestes belki de Attila'nın sekreteri idi. Elçiliği sırasında Attila'ya karşı düzenlenmek istenen suikast planından Attila'yı haberdar ederek, bu suikast tezgâhını bozdu. Hun protokolünde de bir kariyeri vardı. Muhtemelen Teşrifat Nazırı idi. Nitekim Priskos'un da dahil olduğu Bizans elçilik heyeti, Attila ile görüşmeden önce Scotta ve Orestes ile görüşmüştür. Attila'nın itimat ettiği bu insanlar hem savaş hem de barış zamanlarında ona yardımcı olmuşlardır.

Bunların neticesi; hâkimiyet altına alınan, iç işlerinde bağımsız, kendi krallarının idâresinde Hunlara hizmet eden ve Hun devlet yapısını, hükümdar ailesini iyi tanıyan kavimlerin birbiri ardınca isyanı ile bağımsızlıklarını elde etmelerini getirdi. Bu arada kardeşler arasındaki hoşnutsuzluk da devletteki bu çözülmeyi kolaylaştırdı. Her ne kadar Attila'dan sonra İlek başa geçtiyse de, devleti toparlayarak tâbi kavimlerin isyanına mani olamadı¹³. Attila'nın

---

⁹ Sinor 1977, V. bölüm, s.29.

¹⁰ Altheim 1952, s.131 vd.; Thompson 1948, s.101; Reynolds and Lopez 1946, s.36 vd.

¹¹ Bóna 1991, s.63-64.

¹² Priskos, s.45-47.

¹³ Macartney 1934, s.106-107; Váczy 1940, s.135-136; Harmatta 1952, s.147-192.

sağlığında bir kaç hanımı olduğu biliniyorsa da, bunlardan d¼nyaya gelen çocukları hakkında rivayetler d¼şında sahih mal¼mat bulunmamaktadır. Fakat bunun yanında tarih¼ kaynaklarda, baş hatunu olduğu kesin olan Arıkan¹⁴ ile onun d¼nyaya getirdiği çocukları ve hukuk¼ olarak Hun tahtının varisleri olan İlek, Dengizik¹⁵, İrnekte tanınmaktadır. Bunun yanında daha sonraları Bizanslı bir hanımdan doğan Emmetzur, Uzundur ile Gepid Kralı Ardarik'in kızından olan Gheism isimli ¼ oğlunun daha olduğu, bunların daha sonraları Doğu Roma sarayına kaçarak orada yaşadıklarından bahsedilmişse de¹⁶, Jordanes bunlardan ilk ikisinin Attila'nın oğulları değil akrabaları olduğunu yazmıřtır¹⁷. Destan ve efsanelerde tasvir edilen abartılı olaylar d¼şında, sahih kaynaklarda Attila'nın eşleri ile İlek, Dengizik, İrnekte d¼řındaki çocukları hakkında başka bilgimiz bulunmamaktadır. Zaten Attila'dan sonraki Hunların tarih¼ hadiseleri de bu ¼ oğlunun etrafında cereyan etmiřtir¹⁸.

Attila'nın ¼l¼m¼ üzerine Hun tahtına b¼y¼k oğul İlek ıktı (453). şehzadeliğinde Ural (Yayık) ve Balkaş G¼l¼'ne kadarki sahayı kapsayan Doğu Kanada Beyi olan İlek, daha sağlığında Attila tarafından veliaht olarak işaret edilmişti. İlek bazı beylerin itirazlarına rağmen, y¼netim kademesinde ikinci adam olan Onegesius başta olmak ¼zere devlet erk¼nının desteğiyle h¼k¼mdar oldu. Kısa s¼ren h¼kimiyet d¼neminde İlek, hızla zayıflamaya başlayan merkez¼ g¼c¼ ayakta tutmaya çalıştı ve t¼bi toplulukların, kavimlerin isyan teřebb¼sleriyle uğraştı. Devlet idaresindeki zafiyet, h¼kimiyet altına alınmış Germen kavimlerine tebaalıktan kurtulma yolunu açtı. Bu durum Avrupa Hun Devleti'ni kesin yıkılışa s¼r¼kledi. Attila'nın sarayı, devrinde bir siyaset mektebi, bir harp sanatını ¼đrenme yeri olmuştu. O d¼nemin birçok şahsiyetleri (Orestes, Valamir, Ardarik gibi) burada yetiştiler. Attila'nın başkentinde g¼rg¼, bilgi ve tecr¼belerini artıran yabancı kavimlerin kralları, onun ¼l¼m¼nden sonra bağımsızlıklarını ilan ettikten sonra Orta Avrupa ile İtalya'yı aralarında paylaşarak yerleştiler.

---

¹⁴ Priskos'un Creca, Cerca şeklinde naklettiği ve T¼rke bir isim olan Arıkan (Arıg-han) "temiz, g¼zel, asil h¼k¼mdar (kraliçe)" manasına gelmektedir. N¼meth basım yılı, s.224-225; Pritsak 1982, s.457-459.

¹⁵ Dengizik ~ Dingitnik şeklinde de g¼r¼len Dengizik adı T¼rke şahıs ismidir "Denizlere benzeyen", "Deniz" ve "G¼ky¼z¼ne benzeyen" manalarını ifade etmektedir. Doerfer 1973, s.37; Pritsak 1982, s.446.

¹⁶ Thierry 1865, s.258; Orkun 1933, s.121. Ayrıca H. Schreiber, İlek ve Dengizik'in Kreka'nın; İrnekte ise Rekam'ın çocukları olduğunu s¼yl¼yorsa da, iki isim de Priskos'da Attila'nın hanımı Arıkan için kullanılmıştır. Bunlar belki de bir yazım hatası olabilir. Priskos, s.44; Schreiber 1978, s.314.

¹⁷ Jordanes, s. 127.

¹⁸ Vida 1940, s.9-10; Moravcsik 1970, s.9-12; B¼na 1991, s.207.

Germen kavimlerinin bağımsızlık yolundaki ilk başkaldırma hareketi Gepid Kralı Ardarik'te görüldü. Oysa Ardarik uzun zaman Attila'nın en sadık tebaası olmuştu. Ardarik'i iki kardeşi ile birlikte Tisa Vadisi'ndeki Doğu Got Kralı Valamir takip etti. Böylece kısa sürede yabancı kavimlerin çoğu bu iki kral etrafında toplanarak mücadeleye başladılar. Nitekim İlek, Burgund ve Skirler'den küçük bir grubunda bulunduğu kuvvetlerle Hun Devleti'ne isyan eden Gepid Kralı Ardarik'e karşı mücadele etti. 454 yılında Tuna Bölgesi'nden Güney Pannonia'ya döndü. Bu sırada Germen ve Sarmatların da yardım ettiği Ardarik'in komutasındaki Gepid ordusu ile Karpat Havzası'nda karşı karşıya geldi. Hun Devleti'nin parçalanma aşamasında hayatı önemi bulunan Pannonia'da Nedao (Neato) Nehri civarındaki savaşta ordusu mağlup oldu (454)¹⁹. Ordusunun başında kahramanca dövüşen kendisi de, savaş meydanında etrafını saran düşman askerlerinin oklarından aldığı yaralar neticesinde öldü. Bu mağlûbiyetten sonra çok sayıda zayıt veren Hunlar geri çekildiler. Boşalan merkezleri ise Gepidler tarafından istilâ edildi²⁰. Gepidlerin müttefiki olan Germen ve Sarmatlar ise, ele geçirdikleri topraklara yerleşerek hâkimiyet tesis etmeye çalıştılar. Olt suyunun mültekasından, Tuna ile Sava nehirleri boyunca kudretli, saldırgan Doğu Germen Krallığı oluşmaya başladı. Sirmium'dan bugünkü Viyana'ya kadar olan araziye ise Sarmat grupları ele geçirdi. Germenler, Hunlar ile akrabalığı olan Dacia Ripensis (Batı Transilvanya) civarında yerleşmiş olan Emençur ve Ulkindurları hâkimiyet altına aldı. Bu kavimler Dacia kıyılarında, Utus suyunun ovalarında, Almus ve Öskus'da iskân edildi. Longabardlar bugünkü Çek ve Slovakya'ya Ak-Karpatlar bölgesine geçmişler, Slavlar da Tuna boyuna kadar inmişlerdir. Ayrıca Hun siyasi varlığının son bulmasından sonra da Skirler, Sadagariler ve bazı Alan grupları Aşağı Moesia ve onunla aynı hat üzerinde olan Küçük İskitya'nın güney cephesine yerleşmişlerdir (kesin olarak Tscherna- Voda- Köstence hattına kadar). Bazı Hun grupları ise Kelkal adında birinin kumandasında, Bizans komutanı Aspar'ın ordusuna dâhil olarak ordunun süvari kısmını teşkil ettiler²¹. Bu arada Attila'nın hususiyetleri kendisine oldukça benzeyen ortanca oğlu

---

¹⁹ Nedao (Neato) Irmağının bugün tam olarak neresi olduğu bilinmemektedir. Hadise hakkında bilgi veren Marcellinus Comes'in kaydettiği "Nato" denilen kale ismi de burasıyla irtibatlı olabilir. Pannonia ovasında, Tuna'nın orta taraflarında Drava Nehrinin batısında Nedao Irmağının suladığı ovada geçtiği söylenen savaşın yeri olarak bugün Macaristan'daki Szerémség tahmin edilmektedir. Marcellinus Comes, s.96; Altheim and Haussig 1956, s.57 vd.; Maenchen-Helfen 1978, s.110 vd.; Sinor 1990, s.198; Mátyás 1905, s.941-945; Váczy 1940, s.136.

²⁰ Szász 1943, s.426-427; Thompson 1948, s.153-154.

²¹ Jordanes, s.127-128; Marquart 1898, s.75-76; Diculescu 1922, s.55-63; Bóna 1991, s. 208; Váczy 1940, s. 137.

Dengizik ile Attila'nın en sevdiği k¼çük oğlu İrnek, kendilerine sadık kalan ve topraklarını kaybeden Hunlarla birlikte Karadeniz'in kuzey b¼lgelerine çekildiler²².

Hun boyları bundan sonra Attila'nın iki oğlu Dengizik ve İrnek ile boy beyleri idaresinde Tuna boyundan doğuya çekilerek nehrin deltasına, Dobruca ve Basarabya bozkırları ile onun kuzeyindeki b¼lgelere geldiler. Avrupa Hun tarihinin bundan sonraki olayları hakkında kaynaklarda ancak parça parça ve oldukça yetersiz bilgiler bulunmaktadır. Karpat dağlarını ge¼erek Karadeniz'in kuzeyine çekilen Hun gruplarının başında hayatı ve faaliyetlerine dair fazla bir şey bilmediğimiz Dengizik'i g¼r¼yoruz. Dengizik, bu sıralarda b¼y¼k kısmı kendisine bağlı Hun ve Bittigur (Beşogur) boylarıyla Basarabya ve kuzeyinde bulunuyordu. Hunların çekildikleri bozkırlarda kendilerini derleyip toplama ve devletlerini ihya etme arzusunda oldukları anlaşılıyor. 455 senesi bu gayenin hazırlıkları ile ge¼miř olmalıdır. Nitekim Hun boylarından toplanan ordu 456 yılı baharında Doğu Gotları üzerine sefer d¼zenledi. Harekete ge¼meden önce İstanbul'a g¼nderilen bir elçilik heyetiyle, onlara karşı bir niyetleri olmadığını, eski tebaalarını itaat altına almak için tedip seferine çıktıklarını bildirdiler. Hunların topraklarını işgali üzerine Valamir idaresindeki Ostrogotlar (Doğu Gotları) da rahatsızlık veren bu durumu Doğu Roma İmparatoru Markianus (450-457)'a şikâyet ettiler. Ayrıca yerleşebilecekleri toprak talebinde de bulundular. Sınırlarındaki iki kuvvetin birbirleriyle savaşması Doğu Roma'nın pek işine geliyordu. M¼cadelenin mağlubu da, yıpranmış galibi de artık tehlike teşkil etmeyecekti. Ayrıca Ostrogotların bu isteği İmparator'un planlarına da uymaktaydı. Zira İmparator, Galya'da Vizigotlar tarafından İmparatorluğa y¼kseltilmiř bulunan Avitus'u tanımamaktaydı. Markianus şimdi bu fırsatı değerlendirerek, Pannonia'yı terk eden Hunların boşalttığı bu b¼lgede Roma idaresini tekrar tesis etmek istemekteydi (455 sonbaharı). Markianus, Sava suyu boyunca uzanan ve Doğu Roma İmparatorluğu'nun en zayıf b¼lgesini oluşturan Pannonia'yı g¼venilir addettiği m¼ttefiklerine bırakmayı d¼ř¼nmekteydi. Ç¼nk¼ Ardarik idaresinde kuvvetlenen Gepidler, Edika ve Skirler g¼neyde Tuna ile Tisa Nehirleri arasındaki b¼lgeyi ele ge¼irmiř bulunuyorlar ve Doğu Germenlere d¼řmanca karşı çıkmaktaydılar. B¼ylece 456 senesi yaz-sonbaharı arasında Pannonia'nın Ostrogotlar tarafından istilâ edilişi meydana geldi. Bunlar, Lâtince Aqua Nigra diye adlandırılan K¼çük Nehircik ile Gotca Scarniunga arasındaki b¼lgeye yerleřtiler²³.

²² Gibbon 1764, s.306-307; Altheim 1952, s.199-204; Pigulevskaya 1969, s.199-203.

²³ Hambis 1971, s.101-105; Maenchen-Helfen 1978, s.192; B¼na 1991, s. 208-209.

Dengizik ve İrnek kaçınlarnn geri çekilmelerini o kadar kolay sağlayamadılar. 456/457 kışında bunlar Gotların izini takip ettiler. Öyle ki, sanki bunlar "kaçan köleleri" aramaktaydılar. Valamir'in Attila'nın çocuklarına saldırısı şüphesiz değişen şartların açığı çıkarttığı bir durumu aksettirmektedir. Attila'nın çocukları Kral Valamir'in saldırısına karşı koymaya çalıştı. Neticede bunlar kendi dillerinde Hunnivar diye isimlendirdikleri Dinyeper'e veya Tuna havzasındaki bölgeye kadar çekildiler²⁴. İkinci Hun saldırısına Ostrogotlar yol açtı. Ostrogot Kralı, Hunlarla akrabalığı olan fakat küçük bir kavim olan Sadagarilere bir hücum planladı. Bunlar hâlâ Pannonia'da oturmaktaydılar. Ancak tam olarak buldukları yeri maalesef bilememekteyiz. Bu haber üzerine Dengizik, kuvvetlerini harekete geçirerek kendisine sadık kalmış olan beyleri (Ulzindur, Burtugur, Bittugur, Angiskir, Bardor veya Bardar) topladı ve Sadagarilerin yardımına koştı. Dengizik, harekete geçen Gotların Sadagarilere hücum etmelerine engel olabilmek için Kral Valamir'in bulunduğu yere saldırdı. Burası hâlâ ayakta duran, surlarla takviyeli antik bir kent olan Bassiana (Sirmium ve Singidunum arasında) idi. Got kuvvetleri bu seferde Hunları bozguna uğrattı²⁵. Bu zaferin neticesine dair bir Got kroniğinde "O günden beri Hunlar Gotların silâhlarından korkmaktadırlar" ibaresi kayıtlıdır (459). Hun kuvvetleri hezimet üzerine geri çekilmek zorunda kaldılar. Dengizik Tuna'nın sol kıyısı yoluyla yurduna döndü²⁶.

466 yılında Hun boyları ile Moesia'ya gelen küçük bir Slav kabilesi daha sonra eski yurduna dönmek üzere Tuna'ya doğru yola çıkınca, bu hareketi tebaasının firarı sayan Doğu Roma sınır komutanı derhal sevk ettiği birlik ile Slavları geri çevirdi. Halbuki bu Slav kabilesini kendine bağlı sayan Hun beylerinden Hormidak, bunu iç işlerine müdahale ad ederek sınır komutanını ikaz etti ve onların gidişine izin verilmesini istedi. Doğu Roma komutanının buna aldırış etmemesi üzerine Hormidak onu bizzat tedibe kalkıştı. Hormidak idaresindeki akıncılar, sert geçen 466-467 kışında buz tutan Tuna üzerinden kolayca geçerek Batı Moesia'ya girdiler. Burada yağma ve tahriplerde bulunarak pek çok ganimet elde ettiler. İmparator I. Leon (457-474), bu akıncılara karşı Konsül Anthemius (467 yılında Batı Roma İmparatoru olacak)'u vazifelendirdi. Anthemius hazırladığı plan ile Hun kuvvetlerini Sardika (Sofya)'nın dağlık kesimlerine çekti. Hormidak'ın atlıları bu bölgede etkisiz kaldı ve Roma ordusu Sardika şehrine girdi. Romalıların şehri kuşatması ile de burası Hunlar için bir kapan oldu. Anthemius İç kaledeki Hormidak'ı iyi

24 Appolinaris 1887, s.239; Thierry 1865, s.242 vd.

25 Jordanes, s.125; Némäti 1918, s.1-8; Orkun 1933, s.124; Thompson 1948, s.156; Váczy 1940, s.138-140.

26 Bóna 1991, s.209.

şartlar karşılığında teslim olmaya ikna etti. Fakat askerler onu dinlemeyerek kaleden çıkmayı denediler. Bu da sonuç vermeyince Anthemius ile m¼zakereye oturup, yanlarında hiç bir şey g¼t¼rmemek şartıyla anlaşmaya vardılar²⁷.

467 senesinde aşağı Tuna B¼lgesi'ndeki Dengizik ve İrnek başta olmak üzere Hun boy beyleri toplanarak İmparator I. Leon'a bir de elçi yolladılar. Kendisi ile geçmişin hatalarını telafi edecek bir dostluk içinde olmayı ve bir barış antlaşması yapılmasını arzuladıklarını ifade ettiler. Ayrıca Tuna'nın belirli bir yerinde Romalıların ve Hunların serbestçe ticaret yapabilecekleri bir mahallin belirlenmesini rica ettiler. Fakat Doğu Roma İmparatoru I. Leon, ¼lke sınırlarına ticaret için girecek Hunların yağma yapabilecekleri endişesiyle bu isteği kabul etmedi. Yakın zamana kadar kendilerine yıllık vergi veren Doğu Roma'nın, Hunları sınır pazarlarına bile sokmak istemeyerek elçilerine ret cevabı vermesi Hun beylerini kızdırdı. İleri gelenlerinin yaptığı başka bir kurultayda İrnek ve taraftarları; Kafkaslarda Sasaniler ile savaşan Akatzirler (Acatirler, Ağaçeriler), Saragur ve diğer boyların yanı sıra, birde bu cephede savaşa girmenin doğru olmadığını ileri s¼rerek Doğu Roma ile barış halinde bulunmayı teklif ettiler. Dengizik ve onunla birlikte hareket edenler ise, Romalıların k¼stahlıđını İstanbul surları ön¼nde kanla cevaplandırmayı istediler. Savaş taraftarı olanların sert konuşmaları ve hatta Dengizik'in tek başına dahi olsa Doğu Roma üzerine sefer yapacağını söylemesi Dengizik ile İrnek'in yollarının ayrılmasına sebep oldu²⁸.

İrnek'in maiyetindeki Hun grupları Pontus boyundaki bozkırlardan ayrılarak Doğu Roma İmparatoru'ndan toprak rica ettiler. Ogur T¼rkleri ile aralarında sadece Don Nehri'nin kalması üzerine aceleyle sınırların m¼dafaası karşılığında Tuna boyuna yerleştiler. Cesareti Attila'yı andıran Dengizik ise, Doğu Roma'ya yapacağı sefer için Aşağı Tuna ile Kıpçak Bozkırı arasına yayılmış bulunan Hun boylarından birlikler toplayarak ordu hazırladı ve 466–467 kışında donmuş Tuna üzerinden geçerek Dacia Ripensis (Batı Transilvanya)'e girdi. Dengizik'in hareketini haber alan Trakya Doğu Roma orduları kumandanı Got asıllı ve Hun d¼řmanı General Anagastes (447'de Hunlardan kaçan ve Attila ile bu m¼ntıkada savaşan Arnegisclus'un oğludur), bunun sebebini elçi vasıtasıyla sorduysa da cevap alamadı. Bu esnada babasından mevr¼s tepeden bakan edasıyla Dengizik, tekrar İstanbul'a g¼nderdiđi elçilik heyeti ile İmparator I. Leon'dan sınır pazarlarında ticaret hakkı, yerleşebilecekleri toprak ve eskisi gibi yıllık vergi talep etti. İmparator ise cevaben, Hunlar kendisine itaat ederlerse bir dost olarak isteklerini yerine

²⁷ Szász 1943, s.432; Orkun 1933, s.124 -125.

²⁸ Priskos, s.69-70; Marcellinus Comes, s.90 vd.; Chronicon Poschale, s.598.

getireceğini ve dűşmanlıklarını bırakmalarından çok memnun olacağını söyledi²⁹.

Hun elçilik heyeti aslında Hunların görűşünü bildirmek ve Dođu Romalıları oyalayarak zaman kazanmak gayesiyle gönderilmişti. Bundan dolayı Dengizik verilecek cevabı beklemedi. Hun birlikleri Tuna'yı birkaç noktadan geçtikten sonra sađ kıyıda toplandı. Savař sahası olarak Moesia seçildi. Dengizik, daha önce Istrum ve Oescus (Gigen) arasına yerleştirilen Hun boylarına haber göndererek yardım istedi. Bu talebe olumlu bakan boylardan gelen atlılarla Hun ordusu kuvvetlendi. Dođu Roma idaresi Hunların harekâtı üzerine Moesia'ya üç ordu gönderdi. Bunların ikisinin başında Got asıllı iki General Anagastes ile Aspar bulunuyordu. Bu tecrűbeli kumandanlar; ovada savaşa girmemeyi, Hunları kendi peşlerinden çekerek yormayı ve sonra atlıların hareket edemeyeceği bir boğazda savaşmayı planladılar ve planı da tatbik ettiler. Nitekim başlarında Dengizik olduğu halde Hun ordusu, tanımadığı topraklarda Romalıları takip ettikten sonra bir boğaza girdi. Bunun üzerine Dođu Roma ordusu Hunları dört bir yandan kuşattı. Kayalık bir arazide, üstelik erzaksız bir halde tuzağa dűřen Dengizik, buradan daha az zararla kurtulmak için Dođu Romalılara elçi göndererek kendilerine toprak verildiği takdirde barışa razı olacaklarını ve yurtlarına döneceklerini bildirdi. Komutanlar bu teklife cevabın İmparator tarafından verileceğini, bunun için beklenileceğini söyleyince, Hunlar bu sefer yiyecek istediler. Bunun üzerine İstanbul'un kararı gelinceye kadar Hunlara erzak verilmesi kabul edildi³⁰.

Dođu Roma ordusunda hizmet gören Hun asıllı Khelkhal adında bir subay, yiyecek dağıtmak üzere gittiği Hun birlikleri arasına nifak sokarak Hunları birbirine dűřürdü. Anlaşmazlık silahlı mücadeleye dűnűşünce de Dođu Roma ordusu taarruza geçti ve Hunları kılıçtan geçirmeye başladı. Dengizik kendine bağlı atlı bir birlik arasında hengâmeden sıyrılarak Tuna'ya doğru çekilmeyi başardı. Hunlar bu seferden de sonuç alamadan perişan oldular. Yenilginin öcünü almak isteyen yiğit Dengizik tekrar hazırlığa girişti. 469 yılında Hun kuvvetlerinin başında bir kere daha Dođu Roma ülkesine saldırdı. Ancak Moesia Bölgesi'ndeki bu sefer Dengizik'in sonu oldu. Anagastes'in tuzağına dűřen Hunlar mağlup oldu. Savař sırasında öldürölen ve Romalıları epey uğraştıran, belki de zihinlerdeki Attila korkusunu ortaya çıkaran Dengizik'in başı kesilerek İstanbul'a gönderildi. Attila'nın kahraman oğlunun başı caddelerde törenle gezdirildikten sonra, Hipodrom (At Meydanı)'da bir

---

²⁹ Ahmetbeyoglu 2001, s.120; Fehér 1935, s.408-409.

³⁰ Gordon 1960, s.134-136; Thierry 1865, s.264-269; Thompson 1948, s.157; Maenchen- Helfen 1978, s.125-127.

mızrağın ucunda halka teşhir edildi. Doğu Roma'nın resmi tarih yazıcısı bu hadiseyi ‘‘Zenon ve Martianus'un Kons¼ll¼đ¼ zamanında ve İmparator Leon'un 11. yılında İstanbul'a Attila'nın oğlu Dengizik'in kesik başı getirildi’’ diye kaydetmiřtir³¹.

Dengizik'in ¼l¼m¼yle Avrupa Hun Devleti tamamen dağılmış ve kesin olarak sona ermiştir. Tuna boyundaki boylar başsız kalmış ve perişan olmuşlardır. Bir kısmı daha kuzeye ¼ekilirken, bir kısmı da Doğu Roma'ya t¼bi olarak Roma arazisine yerleşmişlerdir. O sıralarda Asya'dan batıya doğru gelen Avarların hareketi neticesinde Turfan civarındaki yurtlarından olan Sabirlerin baskısı ile V. y¼zyılın ikinci yarısında Batı Sibirya'daki topraklarından ¼ıkarak ağır ağır g¼çen Ogur boylarının b¼y¼k k¼tlesi Karadeniz'in kuzeyindeki bozkırlara gelmiş bulunuyorlardı. Kısa s¼rede Basarabya ile onun kuzeyinde yaşayan Hun toplulukları Ogurlarla karışmaya başlamışlardır. B¼ylece Doğu Avrupa tarihinde ileride Bulgar olarak bilinecek yeni bir d¼nemin temeli atılmış oluyordu. ¼yle ki, Avrupa Hun Devleti'nin yıkılışından sonra daha uzun m¼ddet Romalı m¼verrihler, Aşağı Tuna'dan Kafkaslara kadar uzanan geniş sahadaki T¼rk boylarını ekseriyetle Hun genel adı altında anmışlardır.

---

³¹ Sz¼sz 1943, s.434-439; Orkun 1933, s.126; B¼na 1991, s.208; Schreiber 1978, s.322-323.

KAYNAKÇA

- Ahmetbeyoğlu 1995 Ali Ahmetbeyoğlu, *Grek Seyyahu Priskos (V.asır)'a Gre Avrupa Hunlari*, İstanbul.
- Ahmetbeyoğlu 2001 Ali Ahmetbeyoğlu, *Avrupa Hun İmparatorluğu*, Ankara.
- Altheim 1952 F. Altheim, *Attila et les Huns*, Paris.
- Altheim 1956 F. Altheim and H. W. Haussig, *Die Hunnen in Osteuropa*, Baden.
- Altheim1959 F. Altheim, *Geshichte Der Hunnen, I*, Berlin.
- Appolinaris 1887 Sidonius Appolinaris, *Epistulae et Carmina, bk. Monumenta Germaniae Historica*, neşr. Leutjohann, VII, Berlin.
- Bna 1991 I. Bna, *Das Hunnenreich*, Stuttgart.
- Chronicon Poschale 1832
Chronicon Poschale, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, neşr. G. Dindorf, Bonn.
- Czegledy 1969 K. Czegledy, *Nomad npek vndorlsa napkelettl napnyugatig*, Budapest.
- Diculescu 1922 C. Diculescu, *Die Gepiden, I*, Halle.
- Doerfer 1973 G. Doerfer, "Zur Sprache Der Hunnen", *CAJ*, 17, s.1-50.
- Donuk 1988 Abdlkadir Donuk, *Eski Trk Devletlerinde İdar-Asker Őnvan ve Terimler*, İstanbul.
- Fehr 1935 G. Fehr, "Attila's Sohn: Irnik", *Ungarische Jahrbcher*, XV, s.408-432.
- Gibbon 1764 E. Gibbon, *Roman Empire*, I,
- Gordon 1960 C. D. Gordon, *The Age of Attila*, Michigan.
- Hambis 1971 L. Hambis, *Attila et Les Huns*, Paris.
- Harmatta 1951 J. Harmatta, "The Golden Bow of the Huns", *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, I, s.107-149.
- Harmatta 1952 J. Harmatta, "A Hun Biradalom Felbomlása, I. A Hun társadalom Attila korában", *A Magyar Tudomanyos*

Attila'nın Oğlu Dengizik'in Devleti İhya M¼cadelesi

- Akademia t¼rsadalm-t¼rt¼neti tudom¼nyok oszt¼ly¼nok k¼zlem¼nyei II, 2, s.147-192.*
- Jordanes 1882 Jordanes, *Romana et Getica*, Berolini.
- Macartney 1934 C. A. Macartney, “The End of the Huns”, *Byzantinisch-Neugriechische Jabrb¼cher*, 10, Athen 1934, s.106-114.
- Maenchen-Helfen 1978 O. J. Maenchen-Helfen, *Die Welt Der Hunnen*, K¼ln.
- Marcellinus 1840 Marcellinus Comes, *Chronicon, Chronica Minora, II, bk. Monumenta Germania Historica*, neşr. Th. Mommsen, Berlin.
- Marquart 1898 J. Marquart, *Die Chronologie Der Altt¼rkischen Inschriften*, Leipzig.
- M¼ty¼s 1905 K. M¼ty¼s, “Hol Van A Nedao Foly¼”, *Sz¼zadok*, XXXIX, s.941-945.
- Mommsen 1906 Th. Mommsen, *Gesammelte Schriften, IV*, Berlin.
- Moravcsik 1970 Gy. Moravcsik, *Byzantium and the Magyars*, Budapest.
- N¼m¼ti 1918 K. N¼m¼ti, *Hun-t¼rt¼nelmi ¼r¼ks¼g¼nk*, Budapest.
- N¼meth Gy. N¼meth, “A Hunok Nyelve”, *Attila ¼s Hunjai*, Budapest, 1940, s.217-226.
- Orkun 1933 H.N. Orkun, *Attila ve Oğulları*, İstanbul.
- Pigulevskaya 1969 N. Pigulevskaya, “Note Sur Les Relations De Byzance et Des Huns Au VI's.”, *Revue Des Etudes Sud-Est Europeennes*, VII, s.199-203.
- Pritsak 1982 O. Pritsak, “The Hunnic Language of the Attila Clan”, *Harvard Ukrainian Studies*, VI, 4, s.428-476.
- R¼sonyi 1938 L. R¼sonyi, *Macar Arkeolojisinde Hunlar, Avarlar, Macarlar*, İstanbul.
- R¼sonyi 1971 L. R¼sonyi, *Tarihte T¼rkl¼k*, Ankara.
- Reynolds and Lopez 1946 R.L.Reynolds and R. S. Lopez, “Odacer:German or Hun?” *American Historical Review*, 52, s.48-53.
- Schreiber 1978 H. Schreiber, *Die Hunnen*, M¼nchen.
- Sinor 1977 D. Sinor, *Inner Asia And Its Contacts With Medieval Europe*, V. b¼l¼m, Londra.

Ali Ahmetbeyoğlu

- Sinor 1990 D, Sinor, *The Cambridge History of Early Inner Asia*, Cambridge.
- Szász 1943 B.Szász, *A Húnok Története, Attila Nagykiraly*, Budapest.
- Thierry 1865 A. Thierry, *Histoire D'Attila*, Paris.
- Thompson 1948 E. A. Thompson, *A History of Attila and the Huns*, Oxford.
- Váczy P. Váczy, "A Hunok Európán", *Attila és Hunjai* (Szerkesztette, Gy. Németh), Budapest 1940, s.61-142.
- Vida1940 P. Vida, *les Sicules Sont Hongrois*, Budapest.

Ali Ahmetbeyoğlu